

Wstęp

Początek XXI wieku to czas wielu zmian w niemal wszystkich sferach życia politycznego, społecznego oraz gospodarczego. Postęp technologiczny, procesy globalizacji, integracji kreują i nieustannie zmieniają czynniki rozwoju oraz wpływają na wielokierunkowe przemiany społeczne. Jedną z bardziej wrażliwych na działanie wymienionych procesów sfer życia społecznego i jednocześnie pozostającą z nimi w wyraźnym sprzężeniu zwrotnym jest edukacja. Kształcenie jest zasadniczym sposobem konfrontacji ludzi ze zmiennością. Im efektywniej – poprzez edukację – człowiek zaadaptuje się do zmian, tym wyższa będzie jego jakość życia i lepsza pozycja tych przedmiotów szkolnych/kierunków akademickich, które efektywnie wspomagają go w owych działaniach. Zasada ta nie omija edukacji geograficznej na wszystkich szczeblach. Dlatego problematyka niniejszego tomu koncentruje się na procesach, które obecnie w największym stopniu wpływają a niekiedy wręcz determinują współczesne oblicze kształcenia geograficznego.

W tomie znalazło się trzynaście artykułów prezentujących to zagadnienie w różnej skali przestrzennej: od ujęć lokalnych po krajowe i międzynarodowe. Artykuły traktują o wszystkich szczeblach kształcenia i ujawniają różnorodne perspektywy badawcze. Są wśród nich doniesienia z badań, studia przypadku, diagnozy oraz rozważania teoretyczne o charakterze ogólnym. Wspólnym mianownikiem wszystkich opracowań jest koncentracja naukowej uwagi Autorów na zmianach, które można dziś obserwować w edukacji geograficznej tak w Polsce jak i w innych krajach i próba ich oceny w kontekście rozwoju geografii jako nauki oraz przedmiotu kształcenia w warunkach wdrażania reformy edukacji. Pierwszą część tomu otwiera artykuł Danuty Piróg analizujący wpływ głównych procesów oddziałujących obecnie na szkolnictwo wyższe oraz na geografę jako kierunek studiów. W ujęciu makro Autora rozważyła uwolnienie rynku pracy i rynku usług edukacyjnych, integrację z systemem bolońskim, przemiany demograficzne, ewolucję aspiracji polskiego społeczeństwa wobec wykształcenia i kariery zawodowej. W odniesieniu do geografii uwagę skupiła na zmianach w szeroko pojętej percepcji geografii szkolnej, zainteresowaniu młodzieży podejmowaniem tych studiów i motywach wyboru geografii wśród osób ją studiujących.

Wiktor Osuch omówił rolę kompetencji nauczycielskich jako czynnika determinującego kondycję szkolnej geografii. Scharakteryzował te kompetencje, które geograf powinien nabyć po to, aby nowoczesnie i efektywnie kształcić dzisiejszych uczniów. Podkreślił znaczenie kompetencji związanych z wykorzystaniem technologii geoinformacyjnych przy realizacji różnego typu projektów o charakterze interdyscyplinarnym. Zaznaczył również, że kompetentny nauczyciel potrafi przekazać w zrozumiałym sposób swoim uczniom wiedzę i umiejętności z zakresu geoinformacji,

obsługiwać sprzęt komputerowy na poziomie średniozaawansowanym i jest partnerem dla nich w tego typu aktywnościach.

Problematykę wpływu rozwoju technologicznego na zmiany w edukacji geograficznej kontynuują Agnieszka Świątek, Roksana Zarychta i Paweł Struś. Skupili swoją uwagę na technologiach informacyjno-komunikacyjnych (TIK) i przeanalizowali sposoby ich wykorzystania w kształceniu geograficznym. Wskazali kilka modeli inkluzji TIK do praktyki szkolnej. Przystudowali treści w podstawie programowej, które szczególnie sprzyjają stosowaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych na lekcjach geografii w szkole podstawowej oraz ponadpodstawowej. Zaproponowali także szeroki wachlarz darmowych narzędzi możliwych do zastosowania na zajęciach z uczniami, które mogą podnieść atrakcyjność lekcji geografii i sprzyjać osiągnięciu przez uczniów jak najlepszych efektów kształcenia.

Ocenianie efektów a zwłaszcza znaczenie oceniania kształtującego tak w efektywnej edukacji geograficznej jak i przemianach koncepcji kształcenia w XXI wieku przedstawiała Monika Borgiasz. Ocenianie kształtujące oparte jest na założeniu, że i uczeń i nauczyciel otrzymują zwrotną informację o postępach w osiągnięciach co pozwala na skuteczniejsze i bardziej efektywne kształcenie oraz samokształcenie geograficzne. W artykule zaprezentowano także opinie uczniów na temat oceniania kształtującego.

Kolejnym, bardzo ważnym procesem kształtującym edukację geograficzną, są relacje popytowo-podażowe na edukacyjnym rynku. Remigiusz Pacyna pokazuje, że nawet kraj tak wysoko rozwinięty i z dobrze zorganizowanym systemem zarządzania oświatą jak Szwajcaria, zmaga się z pogłębiającym niedoborem wykwalifikowanej kadry pedagogicznej. Trend ten skutkuje wieloprzeciwieństwem nauczycieli i może przekładać się na jakość ich pracy oraz wyniki edukacyjne uczniów.

Jakość edukacji geograficznej w przyszłości zdeterminuje poziom przygotowania kandydatów do zawodu nauczyciela. Im lepsze przygotowanie zawodowe, w tym merytoryczne osiągną, tym bardziej profesjonalne i wartościowe kształcenie geograficzne zapewnią swoim przyszłym uczniom. Katarzyna Janczarska-Bergel skupia się w tym zakresie na określeniu poziomu świadomości ekologicznej oraz stopnia opanowania podstawowej wiedzy ekologicznej przez studentów nauczycielskich kierunków przyrodniczych. Diagnostuje liczne braki i podkreśla potrzebę ich uzupełnienia.

Ważnym czynnikiem wpływającym na edukację geograficzną jest także dostęp do aktualnej, rzetelnej i fachowej wiedzy. Mariusz Szubert pokazuje potrzebę przełamywania stereotypowego postrzegania regionu i miasta w geografii regionalnej Polski egzemplifikując swoją tezę pogłębioną charakterystyką konurbacji górnośląską oraz miasta Łódź. Przedstawia zmiany strukturalne ich gospodarki i przemiany w krajobrazie miejskim, które nastąpiły wraz z rozwojem funkcji metropolitalnych. Zaznacza, że kluczową rolę w kreowaniu współczesnego wizerunku regionu oraz przewyżczania stereotypów, pełni profesjonalny nauczyciel geografii.

Znaczenie edukacji osadzonej na aktualnych i naukowych faktach podkreśla też Piotr Dolnicki, posługując się przykładem obszarów polarnych a dokładnie stacji Polską Stacją im. Stanisława Siedleckiego na Spitsbergenie. Prezentowany materiał jest zbiorem fachowych informacji dobranych w ten sposób, aby mogły być one wykorzystane przez nauczycieli realizujących obowiązującą podstawę programową, która wprowadza do szkół podstawowych zagadnienia dotyczące zaangażowania Polski w badania polarne.

Druga część tomu prezentuje procesy, problemy i wyzwania, jakie wobec edukacji geograficznej w XXI wieku dostrzegają specjaliści z innych krajów, takich jak: Bułgaria, Czechy, Słowacja, Słowenia oraz Irlandia Północna.

Tracey McKay charakteryzuje trendy zmian jakie zaszły w edukacji geograficznej w Irlandii Północnej w XXI wieku. Stwierdza, że pozycja tego przedmiotu jest dobra w szkole podstawowej, ale osłabiła się na wyższych szczeblach edukacji. Duża zbiorowość uczniów wybierała geografję jako przedmiot objęty egzaminem zewnętrznym GCSE (zdawanym powszechnie w trakcie piątego roku edukacji w szkole średniej przez uczniów w wieku 16/17 lat) i nie uzyskiwała pozytywnych ocen. Sytuacja ta nie stawia geografii w korzystnym świetle i wymaga dużego zaangażowania w poszukiwanie strategii optymalizacji kształcenia na tym etapie kształcenia.

Maya Vasileva, Kliment Naydenov i Georgi Kotseff uznają, że najważniejszym czynnikiem, który decyduje o stanie edukacji geograficznej w Bułgarii jest postęp w dydaktyce geografii. Progres ten uzależniają od trzech kwestii: prowadzenia zaawansowanych naukowych badań nad procesem kształcenia, skutecznego popularyzowania wyników tych badań i zajmowania przez dydaktykę geografii znaczącej pozycji w strukturze nauk. Za fundament powodzenia tych działań uznają podjęcie badań podstawowych i teoretyczno-metodologicznych.

Bardzo podobne wnioski dotyczące wiodących procesów kształtujących edukację geograficzną w Słowenii, tj.: znaczenia rozwoju dydaktyki przedmiotowej, przedstawiła Tatjana Resnik Planinc. Rozważania te Autorka prowadzi na przykładzie rozwoju dydaktyki geografii na uniwersytecie w Lublanie kładąc duży nacisk na zmiany wynikające z systemu bolońskiego.

Magdaléna Nemčíková, Zuzana Rampašeková, Hilda Kramáreková i Alena Dubcová odnoszą się do roli przygotowania przyszłych kadr nauczycieli geografii jako czynnika kształtującego edukację geograficzną. Zagadnienie to analizują na przykładzie studiów nauczycielskich a dokładnie dydaktyki przedmiotowej, bloku psychologiczno-pedagogicznego oraz bloku praktycznego na uniwersytecie w Nitrze. Podkreślają, że kształcenie nauczycieli ucierpiało, od kiedy geografia przestała być jednym z wiodących zajęć szkolnych. Kandydaci do zawodu skupiają się na zdobyciu kwalifikacji do kilku przedmiotów jednocześnie aby być konkurencyjnym na rynku pracy, co obniża ich merytoryczne i metodyczne umiejętności w zakresie nauczania geografii.

Dagmar Popjaková and Petra Karvánková wskazują, że ważnym czynnikiem wpływającym na jakość edukacji geograficznej jest stosowanie nowoczesnych metod kształcenia. Przedstawiają studium przypadku nauczania opartego na dociekanii (kształcenia poszukującego) na lekcjach biologii i geografii. Wyjaśniają jak dzięki stosowaniu tej metody, która umożliwiła nabywanie wiedzy i umiejętności w życiu/działaniu praktycznym, czynić oba przedmioty bardziej interesującymi oraz atrakcyjnymi dla uczniów.

Danuta Piróg, Wiktor Osuch